

Jegyzetek az interkulturális nevelésről

Az interkulturális nevelés kérdéskörének megközelítésekor célszerűnek vélünk két fontos szempontot figyelembe venni. Az egyik abban

a megállapításban jut kifejezésre, mely szerint a modern társadalmak iskolai intézményeiben, a 20. század végén lezajló nevelés és oktatás voltaképpen egy olyan jelentős társadalmi tevékenységet testesít meg, melynek alapvető célkitűzése egyrészt egy adott népcsoport (nemzetiség, nemzet) által felhalmozott sajátos műveltségkészlet (minél lényegesebb és nagyobb részének) a felnövekvő fiatal nemzedékek számára történő átszarmaztatására, másrészt más kultúrák alapvető értékeinek megtanítására vonatkozik.

Ekét síkban azonban a kultúrákat nemcsak összehasonlító megközelítésben kellene a növendékek tanulásának tárgyává tenni, hanem egyazon időben, komplementáris módozatban is, hogy ekképp a tanulók a változatos műveltségi mezőkből származó valóságot minél jobban megértsék és megfelelő jelentéssel töltsék föl, úgyszintén, hogy azt könnyebben észleljék, végül pedig ráébredjenek a kulturális sokféleség realitására.

A történeti visszatekintés azt mutatja, hogy a (nemzeti) kultúrába való bevezetés, valamint az alapvető művelődési eszközök átnyújtása képezte az iskola legégetőbb megvalósítandó feladatát minden időkből, hiszen annak érvényesítése a nemzedékek közötti folytonosságot biztosította, éppen azáltal, hogy meghatározta a nyelvi alapokra épülő egységes kulturális identitást. A nemzedékek közötti szerves összekapcsolódás révén pedig a társadalom önmagát és nyilván egész kultúráját folyamatosan mintegy reprodukálta. Az emberi társadalmak történelmi fejlődése alatt megalkotódott és összegyűlt művelődési kincs-készlet hatékony iskolai terjesztésének nemcsak azért van központi jelentősége, mert abban a folyamatban a fiatalok birtokba vehetik a távlati szociális beilleszkedés nélkülözhetetlen pszichikus képződményeit, hanem azért is, mert ily módon kifejlődik nemzeti identitásuk s megeremtődnek azok a feltételek, melyek a kultúra továbbfejlődését, a művelődési értékek állományának permanens gazdagodását határozzák meg, mert hiszen a kultúra mindig kultúrát generál.

A másik szempont arra az egyre jobban letisztuló és egyértelművé váló tényre vonatkozik, hogy napjainkban, a földkerekség talán minden régiójában (még az úgynevezett nemzetállamokban is), az emberi társadalmak egyik sajátos jellemzője éppen a kulturális pluralizmus. A jelenlegi igencsak felgyorsult ütemben zajló, bizonyos területeken uniformizáló hatású globalizációs folyamatok közepette, a multikulturalitás mértéke (paradox módon) nemhogy nem csökken, hanem, éppen ellenkezőleg, erősödik, s a világ egyre színebbé válik (hiszen a kulturális identitás megőrzésének szükségessége a világ minden táján, a legkisebb népcsoportok esetében is egyre jobban tudatosul). Ugyanakkor, a különböző művelődési értékrendszerek összetalálkozása (mindenekelőtt az együtt élő vagy szomszédságban levő kultúrák érintkezése) is egyre gyakoribbá válik, a kultúrák közötti kapcsolatok pedig folyamatosan fokozódnak, szinte szükségszerű jelleget öltenek, annak ellenére, hogy azok, fejlettségük, szférájuk vagy jellegük szempontjából, sokszor nagyon

is különbözőek (esetenként mind térben, mind pedig időben egymástól meglehetősen távol esnek). Ma már el sem képzelhető olyan kultúra, melynek ne lennének más kultúrákkal kialakított termékeny kapcsolatai, hiszen ezek a kapcsolatok képezik a kultúra pontosabb önmeghatározásának és fejlődésének egyik fontos előfeltételét.

Köztudott ugyanakkor az is, hogy a különböző etnikai, s azokhoz kapcsolódóan eltérő kulturális (vallási, nyelvi, társadalmi stb.) identitással rendelkező egyének vagy emberi csoportosulások adott társadalom kereteiben történő együttélése, azok valamilyen típusú koegzisztenciája nem mindig zökkenőmentes, sok esetben bonyolult politikai, pszichológiai, szociális és pedagógiai problémákat hoz felszínre. Nem ritka a kölcsönös alkalmazkodás sikertelensége, konfliktusok megjelenése, az asszimiláció jelensége, az egyének identitásra vonatkozó elégtelensége vagy a kulturális másság előítéletes és negatív érzelmekkel kísért felfogása és visszautasítása sem. Vitán felül álló, hogy ezeknek a negatív helyzeteknek a megelőzésében az intézményes nevelésre igencsak jelentős szerep hárul. Egy régió vagy ország különböző kultúráinak valósága, az új évszázad küszöbén, nagy kihívást jelent az iskolában megszervezett nevelés és oktatás számára. Majdnem teljes bizonyossággal lehet feltételezni, hogy ennek a kihívásnak a nevelés úgy tudna a legeredményesebben megfelelni, ha egész tevékenységrendszerében fokozná interkulturális jellegét. Ugyanis minden valószínűség szerint a nevelés mentén meghirdetett interkulturalizmus eszméje a kultúráközi kommunikáció és értékcsera megvalósulásának, a kulturális modellek között lezajló bármilyen típusú kapcsolat létrejöttének, valamint a különböző etnikumok kölcsönös megismerésének vezérelvét képezi. Nem nehéz észrevenni, hogy maga az interkulturális kifejezés – mint terminus technicus – egyértelműen interakcióra, cserére, kölcsönösségre és összefüggésre utal. Az „inter” jellegű pedagógiai gondolkodásmód időszűrése éppen abban áll, hogy az etnocentrizmust meghaladó új magatartási paradigmákat hoz előtérbe, felcserélve a ma már devalválódottnak számító „mono” típusú logikát a nevelési tevékenységek terén.

Az intézményesen megszervezett nevelés mint alapvető kulturalizáló folyamat, illetőleg mint jelentős értékközvetítő társadalmi tevékenység, lehetőséget kell biztosítson arra is, hogy a növendékek meghaladják saját kultúrájuk szféráját, mert anélkül annak receptálása és asszimilációja is meglehetősen korlátozott lesz. Az interkulturalizmus éppen azt segíti elő, hogy a növendékek, nyilván a lehetőségek függvényében, megközelítsék mások kultúrájának egyes elemeit, birtokukba vegyék egyes művelődési javait, s azokkal szemben nyitott, elfogadó-megértő viszonyulásokat fejlesszenek ki, ugyanakkor betekintést nyerjenek idegen kultúrák szellemiségébe, s az ennek következtében föllépő kontraszt-hatás révén saját műveltségüket is minél tisztábban észlelhessék és minél pontosabban értékelhessék. Számos jel utal arra, hogy az intézményes nevelés ma már nem mondhat le mások kulturális értékeiben, valamint a kultúráközi kapcsolatokban (egymás jobb megismerésében) rejlő gazdagító és fejlesztő jellegű erőről, főleg akkor, amikor a különböző kultúrák hordozói egymáshoz közel, esetleg együtt élnek. A különböző kultúrák (kulturális csoportok) közötti kapcsolatok egyfelől hozzájárulnak a sajátos jellegek tudatosulásához, másfelől a kapcsolatban részt vevő kultúrák fejlődéséhez, ugyanis a kultúrák közötti interakciós folyamatban, rendszerint az interkommunikáció mértékének függvényében, a kultúrák módosulnak, újrastrukturálódnak, újból és újból meghatározódnak.

A napjainkban szinte mindenhol megmutakozó kulturális pluralizmusnak, a konfliktusok, az agresszió, az elutasítás, a negatív előítéletek, az intolerancia vagy az erőszak elleni küzdelem viszonylatában, úgy tűnik, hogy a legjobban az az interkulturális nevelés felel meg, amelyik a kulturális relativizmus elvére támaszkodik, s ekképp a kulturális különbségek tiszteletben tartását véli igencsak fontos problémának. Azonban, az úgynevezett nemzeti tantervek, éppen kulturális tartalmaik révén, rendszerint szűk (mindenekelőtt a nemzeti azonosság-tudat fejlesztésére vonatkozó) nemzeti célokat szolgálnak (ami alapjában véve természetesnek tekinthető). Ebből fakadóan azonban nyilvánvalónak látszik, hogy az

interkulturális nevelés kibontakozásának legnagyobb akadálya a modern oktatási rendszerek fokozott nacionalizmusában, a saját nyelv, irodalom, történelem stb., végső soron mindennemű kulturális megvalósítás vagy hagyomány kiemelt jelentőségű értéként való bemutatásában keresendő, melynek alapján az iskolázás végén az egyén hajlamossá válik arra, hogy másokkal szemben túlértékelje saját művelődésének értékeit (nemzeti történelmét, vallását, tudását, anyanyelvi rendszerét, irodalmát, tudományos eredményeit, hagyományait, sőt képességeit vagy jellembeli tulajdonságait is), hogy saját népének kiemelkedő fontosságát vagy magasabbrendűségét hirdesse, végső soron, hogy előítéleteket dolgozzon ki, lapangó ellenséges érzületeket tápláljon mások iránt, más értékekkel (vagy mások értékeivel) szembeni megvető-elutasító vagy leki-csinyló magatartást tanúsítson. Napjainkban ez már egyenesen elfogadhatatlan, hiszen az európai integráció síkján szinte mindegyik európai nemzetiség vagy nemzet elemi érdeke, hogy az iskolát elhagyó fiatalok egyben országuk és a közös európai ház civilizált, kulturált magatartású, egyenrangú tagjai is legyenek. Az interkulturális beállítottságú nevelés éppen arra törekszik, hogy felébressze és gondozza a növendékekben önmaguk, anyanyelvük, saját nemzeti kultúrájuk megismerésének szükségességét, de ugyanakkor a mások iránti érdeklődést, az idegen nyelvekkel és kultúrákkal szembeni érzékenységet és kíváncsiságot is. Célul tűzi ki egyrészt, hogy az anyanyelv és a nemzeti kultúra asszimilációjának alapján megtanítsa a fiatal generációkat a kultúrák sokféleségére (s a különbözőségek csodálatára, tiszteletére), másrészt, hogy általános kulturális kritériumok kiemelésével annak meggyőződését alakítsa ki bennük, hogy a föld bármely részén élő embereket, a köztük megfigyelhető (etnikai, nyelvi, vallási, nemi, életkori, szociális státusbeli, foglalkozásbeli stb.) eltéréseket túlszárnyaló, lényeges hasonlóságok jellemzik. Az sem elhanyagolható és tekintetben, hogy a változatos kultúrákhoz tartozó emberek közötti különbségeket túllépve, biológiai szempont szerint, végül is azonos fajról van szó.

Ismeretes, hogy az úgynevezett modern nemzetállamok azon kezdeti elképzelése, hogy kultúrájuk homogén, mennyire illuzórikusnak bizonyult. A legtöbb esetben az egynemzetiségű (etnikailag egyszínű és kulturális szempontjából homogén) állam létezését a valóság egyértelműen megcáfolta. *R. Stavenhagen* találóan jegyzi meg, hogy „leggyakrabban akkor emlegetik a homogén kultúrájú, egynemzetiségű állam eszméjét, amikor el akarják fedni azt a tényt, hogy az ilyen államokat inkább minősíthetnék etnokratikusnak, ahol egy többségi vagy uralkodó etnikai csoport ráerőlteti saját nemzetiségét a társadalmat alkotó többi csoportra”. (1) Ezekben az államokban, a többszínűség felismerésének következtében s a másság negatív másságként való felfogásából kifolyólag, számos próbálkozás történt a (kulturális) homogenizálás irányába (ami már önmagában is természetellenes),

Az intézményesen megszervezett nevelés mint alapvető kulturálizáló folyamat, illetőleg mint jelentős értékközvetítő társadalmi tevékenység, lehetőséget kell biztosítson arra is, hogy a növendékek meghaladják saját kultúrájuk szféráját, mert anélkül annak receptálása és asszimilációja is meglehetősen korlátozott lesz. Az interkulturálizmus éppen azt segíti elő, hogy a növendékek, nyilván a lehetőségek függvényében, megközelítsék mások kultúrájának egyes elemeit, birtokukba vegyék egyes művelődési javait, s azokkal szemben nyitott, elfogadó-megértő viszonyulásokat fejlesszenek ki, ugyanakkor betekintést nyerjenek idegen kultúrák szellemiségébe, s az ennek következtében föllépő kontraszt-hatás révén saját műveltségüket is minél tisztábban észlelhessék és minél pontosabban értékelhessék.

amikor is az uralkodó etnikai csoport megpróbálta ráerőszakolni saját kultúráját a lakosság bizonyos (kisebbségi) csoportjaira. A kulturális homogenizáció feladatainak nagy részét az állam rendszerint az iskolára ruházta, mert a fokozottan központi irányítású közoktatási szisztémák síkján viszonylag könnyű volt egy szabványosított (egyszínű) iskolarendszert működtetni, egy egységes nemzeti standard műveltséget közvetíteni, annak el-sajátítását kötelezővé tenni, s ezáltal kulturális viszonylatban mindenkit egyformává tenni, s a tanítás nyelvét is könnyen lehetett manipulálni. Örvendetes azonban, hogy ma már egyre többen utasítják vissza az iskola uniformizáló funkcióját, előtérbe hozva annak individualizáló feladatait (hiszen minden ember individuumnak születik e világra), egyre többen kérik számon az iskolai intézmények típusra, szerkezetre, pedagógiai programra, világnézeti és nevelésfilozófiai irányultságra, tanítási nyelvre, működési koncepcióra stb. vonatkozó sokféleségét (hogy ekképp a szülők is elnyerjék a szabad iskolaválasztás tényleges jogát). Végső soron, a homogenizáció közvetlenül fenyegető veszélye a kultúrák sokszínűségének megszüntetésére vonatkozik. Pedig ha valami rejtelmesen csodálatos az emberi társadalomban, az nem lehet más, mint az emberek (csoportok) varázslatos változatossága, a kultúrák rendkívüli méretű és lenyűgöző sokfélesége. Kontinensünk viszonylatában *R. Carneiro* egyértelműen megállapítja, hogy Európa legnagyobb kincse a sokféleségében rejlik. (2) Az is igaz azonban, hogy globalizálódó világunkban a kisebb-nagyobb kultúrák sajátos jegyei bizonyos mértékben szükségszerűen elhalványulnak. Ezt az uniformizációt *Illyés Sándor* értékvesztési folyamatnak tekinti, és úgy véli, hogy a kulturális csoportok közötti különbségek fenntartását, megőrzését vagy esetleg visszaállítását elő kell segíteni. (3) Napjainkban a kirobbanó konfliktusokon túl az kimondottan reményt keltő tény, hogy sok állam „nemcsak hogy eltűri a kulturális sokféleség kifejeződései formáit, de még azt is elismeri, hogy a sokféle kultúra és a sokféle etnikum nem hogy nem akadályozza a demokratikus társadalmi integrációt, de annak igazi pilléréül szolgál”. (4) A józan ész azt diktálja, hogy ezt a sokféleséget-sokszínűséget mindenképpen meg kellene őrizni. Ennek a fontos feladatnak a teljesítésére a legjobb és a legnagyobb hatásfokú eszköznek az interkulturális nevelés mutatkozik. Könnyen belátható, hogy az interkulturális nevelés éppen arra a pedagógiai erőfeszítésre vonatkozik, amely részint a kulturális identitás kifejlesztésének, részint pedig a kulturális sokféleség iskolázás általi megőrzésének és védelmezésének céljával történik.

Az interkulturalitás pedagógiai fogalma tehát mindenekelőtt az iskola által kezdeményezett művelődési interakciókra, a kapcsolatok kölcsönösségére, mindenfajta kulturális értékek iránti nyitottság művelésére, az emberi szolidaritásra való felkészítésre vonatkozik. Ugyanakkor e fogalomban kifejezésre jut a művelődési értékek mutális elfogadása, megértése, megbecsülése, azok általános és egyetemes emberi javakként való tisztelete. Az interkulturális nevelés intenzívebb érvényesítése révén (például a romániai iskolázás folyamatában) a növendékek hajlandóságot nyernének az ország polgárai között létező (nyelvi, kulturális, vallási, világnézeti stb.) különbségek jobb megértésére, elfogadására, helyesebb megítélésére és pontosabb értékelésére.

Egyre nagyobb azoknak a szakértőknek a tábora, akik úgy vélik, hogy az interkulturális nevelés kibontakoztatása nemcsak a kulturális szempontból heterogén (plurikulturális), hanem még a homogén (monokulturális) közösségekben is célszerű, hiszen az interkulturális párbeszédre és egészséges kapcsolatokra való hajlandóság, a funkcionális, interakció-könyvítő jelleggel bíró interkulturális magatartások ma már minden ember számára szükségesek. A kelet-európai régió országaiban jelenleg kibontakozó, a köznevelési rendszerek szinte minden vetületére több-kevesebb hangsúlyozottsággal kiterjedő reformtörekvések még akkor sem mondhatnak le az interkulturális nevelés támogatásáról, ha azok olykor bizonyos előítéletekbe vagy sztereotípiákba ütköznének (akár a nemzeti kisebbség, akár a többség részéről) vagy ha azt ellenséges, régi tapasztalatok vagy történelmi tények alapján kialakult negatív érzelmek vagy helytelen értékítéletek akadályoznák. Szükség van te-

hát arra, hogy az iskolában oktatott tantárgyak (s itt nemcsak az irodalomra, a történelemre és a földrajzra gondolunk) és megszervezett tevékenységek rendszerének jelentősebb interkulturális irányultsága legyen, az hordozza a kulturális sokféleség fogalmát, s részt vegyen az olyan kulcsfontosságú egyetemes értékeknek a terjesztésében, mint amilyen például az ökológiai tudatosság a társadalmi igazságosság, az emberi jogok tiszteletben tartása, a béke, a demokrácia vagy a jellegzetes művelődési hagyományok. Viszont olyan oktatási programokra is fölöttébb szükség van, melyek hozzájárulnak valamely ország különböző etnikumú lakosainak (a kulturális különbözőségek ellenére megmutatkozó) egységességére vonatkozó nézetek növekedéséhez, éppen azért, hogy hangsúlyozottabban azokat a tudományos, művészeti stb. értékeket hozzák előtérbe, melyek az emberek közötti lényeges hasonlóságokat tükrözik (még abban az esetben is, ha az adott értékek jellegükben fogva különbözőek), melyek az embereket egyesítik, s nem azokat, melyek megosztják őket.

Arányosabb és kiegyensúlyozottabb viszonyra van szükség az oktatási programok során a nemzeti értékeket és az egyetemes kulturális elemeket hordozó tananyagok, a többségi és a kisebbségi kultúrára vonatkozó tartalmak között, a nemzeti kulturális azonosság-tudatot és az emberiséghez tartozás érzését fejlesztő, az iskolában elsajátításra felajánlott ismeretek között. Hangsúlyoznunk kell, hogy a programokon, illetve az elsajátításra felajánlott alapvető ismeretek témáján túl, gyakorló pedagógusoknak is kiemelkedő szerepük van e téren, hiszen ők ismerik a legközelebről a helyi közösségek kulturális jellemzőit, a gyermekek sajátosságait, tehát nekik van lehetőségük arra, hogy olyan tanítási-tanulási stratégiákat, módszereket és technikákat alkalmazzanak, melyek az interkulturalizmus irányában hajlékonyabbak, nyitottabbak és érzékenyebbek.

A fentiek alapján megfogalmazhatjuk azt a követelményt, hogy a multikulturális Európa jellegzetes keleti régiójában a közoktatás-politikának és a központi menedzsmentnek jobb lehetőséget kellene teremtenie a köznevelési rendszer interkulturális irányultságának biztosítására, az intézményes nevelés szintjén pedig a pedagógusoknak – növekvő autonómiájuk révén – eredményesebben ki kellene aknázniuk a tanítási programok interkulturális lehetőségeit (még akkor is, ha olykor ezek a lehetőségek meglehetősen csekély méretűek), s hatékonyabban kellene interakcióba hozniuk a nemzeti és a nemzetközi művelődési értékeket. Az interkulturális nevelés célszerűsége a nemzeti kisebbségek viszonylatában részint abban áll, hogy meggátolja a kulturális alapú asszimilációs folyamatokat, részint pedig abban, hogy meghaladja a multikulturalitás – a különböző kultúrák lényeges ismérveit szűk, elszigetelt, kapcsolat nélküli megnyilvánulásainak – gondolatát. *J. Demorgon* elég élesen megkülönbözteti a multikulturális és az interkulturális kifejezéseket, s azokat nem tekinti egymással felcserélhetőeknek, amennyiben míg az első csupán azt fejezi ki, hogy adott térben és azonos időben, több kultúra van jelen (többnyire egymástól elszigetelten), addig a másik arra utal, hogy két vagy több kultúra között kölcsönös kapcsolatok léteznek és mindegyik fél számára előnyös cserék zajlanak le. (5) Ugyanakkor, az interkulturális nevelés felkészíti a soron következő nemzedékeket a békés együttélésre egy multikulturális világban, egy sokszor elmélyülten elkülönülő értékek által meghatározott szociális környezetben, ugyanis, bár előnyben részesíti a saját kulturális univerzumot, céltudatosan hirdeti a toleranciát, a tiszteletet, a másik és a másság elfogadását is. Tisztázza és tudatosítja, hogy a különböző kultúrákra jellemző értékrendek, a változatos művelődési értékrendszerek között ma már nem létezhetnek alapvető ellentétek vagy összeférhetlenségi állapotok. Nem ragad meg azonban a kultúrák közötti hasonlóságok és különbségek megállapításánál, hanem azokon túllépve, megpróbál új, mindenki által elfogadott jelentéseket megfogalmazni. (6) Ekképp az európai integráció viszonylatában lépéseket tesz az európaiság érzésének kiművelésére, az európai tudat alakítására. Magától értetődőnek tűnik, hogy az interkulturális nevelés jelentős mértékben megalapozza a fiatalokban azt a meggyőződést, hogy mind a kisebbség, mind a többség kultúrája egyformán érdemes a megbecsülésre,

megőrzésre, ápolásra, népszerűsítésre és fejlesztésre. Az interkulturalitás gondolatának integrációja a köznevelési rendszerekbe eleve feltételezi (nyilván a kedvező oktatáspolitikai akaraton túl), hogy a tantervek minél több olyan ismeretet tartalmazzanak, amelyek tanítása hosszú távon fenntartaná a kulturális diverzitást és az egyének egyediségét, továbbá bátorítaná az országban meglévő etnikai kultúrák minőségi expanzióját, a kétnyelvűséget (többynyelvűséget), az alternatív életmódokat stb. Az interkulturális nevelés konkrét megvalósítását olyan tényezők és szituációk optimalizálhatnák, mint például: a legalább Európa-pára kiterjedő testvériskolai rendszerek kiépítése; az iskolai levelezési programok elindítása; a bel- és külföldi tanulmányi kirándulások és múzeumlátogatások szervezeti formáinak szélesebb körű alkalmazása; a változatos művelődési övből érkező személyiségekkel való találkozók szervezése; a fokozottabb zenei és énekkari tevékenység lebonyolítása; a

Arányosabb és kiegyensúlyozottabb viszonyra van szükség az oktatási programok síkján a nemzeti értékeket és az egyetemes kulturális elemeket hordozó tananyagok, a nemzeti kulturális azonosságtudatot és az emberiséghez tartozás érzését fejlesztő, az iskolában elsajátításra felajánlott ismeretkészletek között. Hangsúlyoznunk kell, hogy a programokon, illetve az elsajátításra felajánlott alapvető ismeretek témáján túl, gyakorló pedagógusoknak is kiemelkedő szerepük van e téren, tehát nekik van lehetőségük arra, hogy olyan tanítási-tanulási stratégiákat, módszereket és technikákat alkalmazzanak, melyek az interkulturalizmus irányában hajlékonyabbak, nyitottabbak és érzékenyebbek.

kulturális értékek hierarchizáló módozatokban való bemutatásának megszüntetése; az etnocentrizmust vagy diszkriminációt favorizáló programok elvetése; az idegen nyelvek fokozottabb tanítása; az erkölcsi és vallási meggyőződések sokféleségének bemutatása; a korszerű kommunikációs technológiák használata; a helyi és nemzetközi politikai, művelődési, társadalmi vagy természeti események (háború, éhínség, árvíz stb.) szolidaritást keltő feldolgozása; a kulturális különbözőségek értelmezési kritériumokként való felfogása; a kulturális értékek szembeállításának, egyes értékek modellként való prezentálásának, valamint más értékek minimalizálásának a mellőzése; az iskola és az osztályok életének demokratikus megszervezése; a különböző szerepviselkedések megtapasztalási lehetőségének biztosítása; a sérült, akadályozott vagy bármilyen különleges bánásmódot igénylő gyermekek integrációja a hagyományos osztályokba; a más egyének, csoportok iránti beleérző képesség kiművelése; a kulturális pluralizmus tényének és az interkulturális nevelés gondolatának a politika síkján történő megértése és elfogadása. Az e felsorolásban található intézkedések egyvelege is bizonyítja, hogy ma még nincs

az interkulturális nevelésre vonatkozó jól kidolgozott egységes módszerünk, csupán olyan pedagógiai eszközökkel rendelkezünk, melyek segítségével elő lehet mozdítani az iskola interkulturális dinamikáját. Ugyanakkor, a pedagógusképzés sem számol még kellő mértékben a tanárjelöltek interkulturális formációjának, illetve képzettségének megalapozásával, pedig ez kikerülhetetlen előfeltételét képezi az interkulturális nevelés gyakorlati implementációjának. Az előbbiekből az is kitűnik, hogy az interkulturális nevelést nem lehet új iskolai tantárgyként vagy kisebbségeket érintő kompenzáló oktatásként értelmezni, amint azt *P. Dasein* is találóan megjegyzi, (7) hanem a demokratikus társadalmak olyan ideológiaválasztásaként kell felfogni, amely az állampolgárjelölteknek a megfelelő tájékozódásra, valamint az értékrendek multiplikációjának körülményei közötti helyes választásra való felkészítését jelenti. *A. Perotti* arra is felhívja a figyelmet, hogy az interkulturális

nevelés nem egy új tudomány, hanem egy olyan új metodológia, amely integrálni akarja a nevelési mezőre irányuló kérdésfeltevés területén a pszichológia, az antropológia, a társadalomtudományok, a politika, a kultúra és a történelem adatait. (8)

Az interkulturális nevelés megpróbálja figyelembe venni a világunkat egyre fokozottabban jellemző két ellentétes irányú – de komplementáris – általános tendenciát, éspedig, egyfelől a nemzeti síkú homogenítésra való törekvést, valamint a nemzetközi síkú integráció és globalizálódás folyamatát (a gazdaság, illetve a gazdasági kapcsolatok mondializációját, az audiovizuális média, illetve a kommunikációs hálózatok gyors terjedését stb.), másfelől a regionális vagy helyi jellegű, saját kultúrával rendelkező nemzetiségi közösségek specifikus igényeit, ami a jellegzetes identitástudat és kulturális azonosság elnyerését illeti.

Mindezek után még mindig felvetődik a kérdés: vajon miben is rejlik az interkulturális nevelés jelentősége? Nem kívánjuk áttekinteni ezen a helyen mindazokat a pozitív hatásokat, amelyeket az interkulturális elve generálna az intézményes oktatás és nevelés terén, csupán néhány olyan kedvező következményre szeretnénk még utalni az alábbiakban, amelyek a kisebbség(ek)–többség együttélésének síkján nyilvánulna meg.

Úgy véljük, nem nehéz az előbbiekből leszűrni azt, hogy a nyomatékosabb interkulturális jelleggel megvalósított nevelés egyrészt nagymértékben hozzájárulna az interetnikus és kulturális alapú feszültségek, illetve konfliktusok kialakulásának megelőzéséhez, másrészt a már meglévő konfliktusok elmélyültségének enyhítéséhez, az agresszív és nyers ellenséges megnyilvánulások csökkentéséhez, hiszen a konfliktusok kirobbanásának egyik alapvető tényezője éppen egymás kulturális síkú hiányos ismeretében, valamint az önnön kultúrába való zártságban található. Feltehetőleg az interkulturális nevelés alaposabban meghatározná az egyének interetnikai nyitottságát, egymás interkulturális megértésének képességét, egymást segítő attitűdjét, egymás iránti toleranciáját, s az azon túlmutatató együttműködési hajlandóságát, valamint a kölcsönös megértés képességét. Ugyanakkor számottevő mértékben megfékezne a csoportközi előítéletek kialakulását, valamint, természetesen, az azokból fakadó elutasító, kirekesztő magatartások kifejlődését. Enyhítené a nemzeti oktatási rendszer általános céljai és az eltérő kultúrájú csoportok érdekei között húzódó feszültségeket. A kulturális pluralizmus gondolatának nevelés általi szélesebb körű támogatása fékezne, illetve némiképpen visszaszorítaná az eredetből, vallásból, anyanyelvből, nemből, életkorból stb. fakadó diszkriminatív megnyilvánulásokat is.

Sok szakértő által elfogadott az a feltételezés, hogy más kultúrák lényeges elemeinek megismertetése, a saját (szűkebb vagy tágabb) művelődési körből való kitekintés fokozottabb előmozdítása az intézményes nevelés révén, nagymértékben hozzájárulna a növendékek szociokulturális azonosságtudatának megerősödéséhez is, ami a hovatartozási élmény kiváltódásának optimális alapját képezi. Úgy tűnik, hogy más kulturális modellek megismerésének hiányában, a saját művelődési értékeknek a felnövekvő nemzedékek általi tudatosítása és interiorizálása is jóval nehezebben történik.

A kulturális azonosságtudat optimális fejlődése tehát eleve feltételezi a saját kultúra körét meghaladó idegen értékek, azaz a művelődési alteralitás megközelítését is.

A megújító reformintézkedések életbe léptetésével jellemezhető jelenlegi romániai oktatás (beleértve a romániai magyar oktatást is) szükségszerűen rá kellett figyeljen, éppen programjai, eszközei, stratégiái és módszerei révén, az oktatás interkulturális vetületére is, annak mind az ismeretekre (tudásra), mind pedig a tapasztalatokra (élményekre) vonatkozó dimenziójában, mert egy ilyen oktatásnak az előnye hosszú távon abban is megmutatkoznak, hogy az ország különböző etnikai hovatartozású lakosai közötti kapcsolatokat feljavítják, éppen a kölcsönös megismerés következtében létrejövő megértés, az előítélet-oldódás, a sztereotip elképzelések megelőzése, az elfogadás és a tisztelet alapján. Könnyen elképzelhetjük azt is, hogy az interkulturális jellegű iskolázás fontos tényezőként erősítené a romániai társadalom demokratizálódását, pluralista, liberális, toleráns és nyitott jellegének megszilárdulását is. Ezt arra is vissza lehetne vezetni, amire *C. Cucos* is utal, ne-

vezetesen arra, hogy a kulturális diverzitáshoz való alkalmazkodás nemcsak a kisebbség, hanem a többség számára is szükséges, akár a pillanatnyi, akár a jövőbeli interakciók távlatában. A kisebbség, amennyiben megőrizheti kultúráját, nyelvét, történelmét és hagyományait, inkább alkalmazkodik az állami intézmények, mindenekelőtt az oktatás és a jogrend révén előtérbe hozott normákhoz és törvényekhez is.

Az interkulturális nevelés révén kialakított interkulturális attitűd az egyéni magatartást a különböző kulturális csoportok közötti kommunikáció és kölcsönös megértés irányába terelné. Olyan fontos értékekre alapozva, mint amilyen a tolerancia, a kölcsönös tisztelet vagy humanizmus, az interkulturális beállítódás az egyes vagy sajátos kulturális értékeket – hordozóik etnikai hovatartozásától függetlenül – az emberiség általános és egyetemes kincseként fogja föl. Az interkulturális megértés és attitűd kialakulására kedvezően hat, ha az iskolázási folyamatban a növendékek kooperatív jellegű önmeghatározási hajlandóságát fejlesztik, ha kialakul bennük az idegen vagy mindennemű másságot hordozó személy meg-

felelő, negatív érzelmektől mentes észlelésének, s egyáltalán a másság elfogadásának képessége. Lényeges ebben a folyamatban az is, hogy a fiatalok iskolázásuk során nyerjenek felkészítést arra, hogy önnön interakciós normáiknak elégtelenségeit észreveggyék, azok viszonylagosságát belássák, illetőleg tudatosítsák.

Számtalan okunk van azt feltételezni, hogy adott régiók kulturális pluralizmusa széles körű, az intézményes nevelés által kiaknázható potenciális gazdagságot képez. Ez a gazdagság azonban csak abban az esetben örzi meg szerepét, ha egyik kultúra sem próbálja meg csökkenteni vagy semlegesíteni egy másik (közelebbi vagy távolabbi, kisebb vagy nagyobb, gazdagabb vagy szegényebb) kultúra létjogosultságát, sajátos identitását. Az interkulturális nevelés szembefordul az olykor hol kisebb, hol nagyobb erővel előbukkanó asszimilációs (beolvasztó) és szegregációs (elkülönítő) törekvésekkel, az erőszakra épülő szocializációt megtestesítő tényezők működésével (média, hadsereg stb.), a kulturális különbözőségek erő-

Sok szakértő által elfogadott az a feltételezés, hogy más kultúrák lényeges elemeinek megismertetése, a saját (szűkebb vagy tágabb) művelődési körből való kitekintés fokozottabb előmozdítása az intézményes nevelés révén, nagymértékben hozzájárulna a növendékek szociokulturális azonosságutadatának megerősödéséhez is, ami a hovatartozási élmény kiváltódásának optimális alapját képezi. Úgy tűnik, hogy más kulturális modellek megismerésének hiányában, a saját művelődési értékeknek a felnövekvő nemzedékek általi tudatosítása és interiorizálása is jóval nehezebben történik.

szakba torkolló konfliktusokká való átalakulásával, s ekképp szabad teret enged annak, hogy a társadalmat alkotó különböző csoportok megőrizhessék kulturális egyediségüket, jellegzetességeiket.

Végezetül még csupán azt szeretnénk megjegyezni, hogy napjainkban, az európai integrációs és a világméretű globalizációs folyamatok korában, az interkulturális nevelés jelentősége egyértelműen nő. Ez a tendencia mindenképpen pozitívan értékelendő, mert hiszen odáig kellene eljutni, hogy minden iskolázott ember tudomásul vegye, óvja és messzemenően tisztelje a kulturális sokféleséget, mind lokális, mind pedig globális szinten. M. Rey egyenesen arra a következtetésre jut, hogy az emberi jogokra való felkészítésnek és az etnocentrizmus meghaladásának kötelező útja nem lehet más, mint az interkulturális jellegű nevelés. (10) E. Carneiro pedig leszögezi, „hogy az európai oktatásnak szükségszerűen interkulturálisnak és nyitottnak kell lennie, az identitást és a különbségeket is hangsúlyozva vállalnia kell a polgárság mai fogalmának sokszínűségét”. (11)

Az interkulturális megközelítési mód a pedagógiában tulajdonképpen azt jelenti, hogy az oktató-nevelő tevékenység a kulturális sokféleség tényére összpontosít, éppen abból a megfontolásból, hogy „az emberek egymás közötti jobb megértésének kialakítása reális lehetőséget képez”. (12) Az „inter” típusú gondolkodás által meghatározott életstílust azonban nem könnyű kialakítani a felnövekvő nemzedékben, amennyiben ahhoz specifikus tanítási, valamint elmélyült és tartós tanulási erőfeszítésekre van szükség.

Az „inter”-rel jellemezhető beállítódás tanulás útján történő fejlesztésének tehát az intézményes nevelés központi feladatát kellene képeznie. Oktalanság lenne azonban feltételezni, hogy a pedagógia önnön erejével, a programjaiban és a pedagógusaiban rejlő lehetőségeivel, más tényezők segítségével nélkül képes lenne a kulturális sokszínűség megóvására. Akárcsak a biológiai diverzitás védelmének esetében, a kulturális pluralizmus fönntartásához is a pedagógia stratégiai törekvéseivel és erőfeszítéseivel egybevágó, a politikum, a kormányzat, a civil szervezetek stb. irányából érkező támogató hatásokra lenne szükség. Az is igaz viszont, hogy e századvégi periódusban, akkor, amikor egyes országokban még mindig megszegik a legegyszerűbb emberi jogokat, etnikai tisztogatások folynak, amikor egyre több helyen eluralkodik a szegénység, amikor akadályokba ütközik az anyanyelv tanulása és alkalmazása, amikor újabb esélyegyenlőtlenségek jelentkeznek s egyes régiókban a nevelés elveszíti jelentőségét, az iskolák pedig ritkán tapasztalt anyagi gondokkal küszködnek, az interkulturális nevelés konkrét megvalósítása kissé illuzórikusnak tűnhet. Ami viszont mégsem gátolhatja meg, hogy a kulturális sokszínűség mentén, illetve annak védelméért meghirdetett interkulturális nevelés kérdése mint viszonylag újkeletű nevelésméleti paradigma, az új évezred küszöbén, az oktatásra vonatkozó nemzetközi pedagógiai elmélkedés középpontjába kerüljön.

Jegyzet

- (1) STAVENHAGEN, R.: *Oktatás egy multikulturális világban*. = *Oktatás – rejtett kincs*. A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése, Osiris, Bp. 1997, 193. old.
- (2) CARNEIRO, R.: *A közös európai ház kialakítása az oktatásban I*. Új Pedagógiai Szemle, 1999. 1. sz., 126. old.
- (3) ILLYÉS SÁNDOR: *Másság és emberi minőség*. Új Pedagógiai Szemle, 1999. 1. sz., 8. old.
- (4) STAVENHAGEN, R.: *Oktatás egy multikulturális világban*, i. m., 194. old.
- (5) DEMORGON, J.: *L'histoire interculturelle des sociétés*. Anthropos, Paris 1998, 29. és 35. old.
- (6) PERREGAUX, CR.: *Pentru o abordare interculturală în educație*. = DASEN, P.–PERREGAUX, CR.–REY, M.: *Educația interculturală*. Polirom, Iasi 1999, 123. old.
- (7) DASEN, P.: *Fundamentele științifice ale unei pedagogii interculturale*. = DASEN, P.–PERREGAUX, CR.–REY, M.: *Educația interculturală*, i. m., 39. old.
- (8) PEROTTI, A.: *La lutte contre l'intolérance et la xenophobie*. Conseil de la Coopération Culturelle, Strasbourg 1992.
- (9) CUCOS, C.: *Pedagogie*. Polirom, Iasi 1996, 199. old.
- (10) REY, M.: *Human Rights and Intercultural Education*. = *The Challenge of Human Rights Education*. Szerkesztette: STARKEY, H. Cassell/Council of Europe, London 1991.
- (11) CARNEIRO, R.: *A közös európai ház...*, i. m., 127. old.
- (12) PERREGAUX, CR.: *Pentru o abordare...*, i. m., 123. old.